

Åtgärdsprogram

Hultaby slottsruin

*Näsby socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Åtgärdsprogram

Hultaby slottsruin

*Näsby socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Marita Tidblom

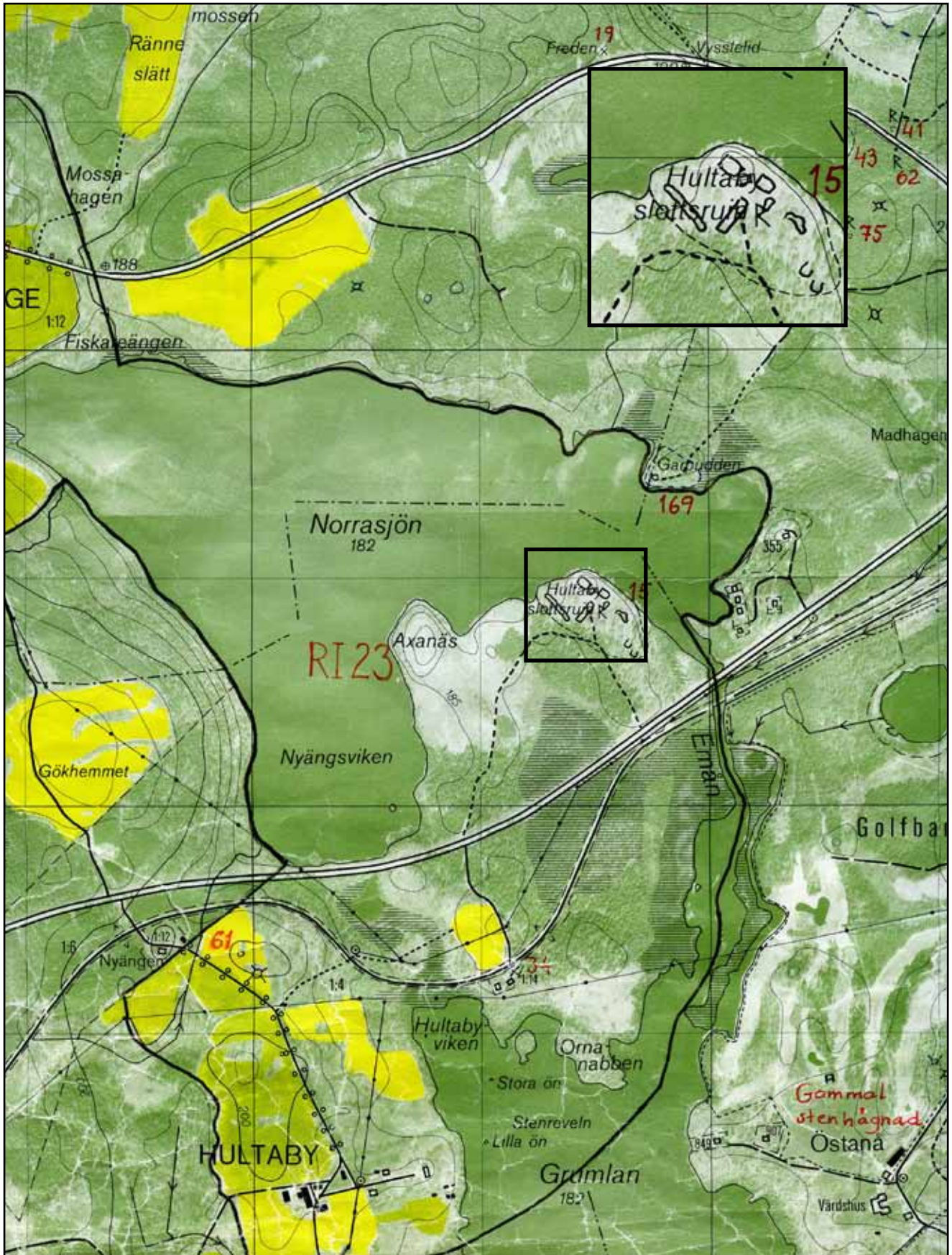
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2010

Innehåll

Inledning och syfte	5
Bakgrund – historik och restaurering	5
Skadebild och åtgärdsförslag	9
Allmänt	9
Trappa i sydväst	9
Ringmur åt sydväst	9
Ringmur åt sydost	10
Borghusmurar	10
Tornkällare	10
Bildbilaga	12
Referenser	18
Arkiv	18
Tryckta källor	18
Tekniska och administrativa uppgifter	18

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Näsby 6F 3a.

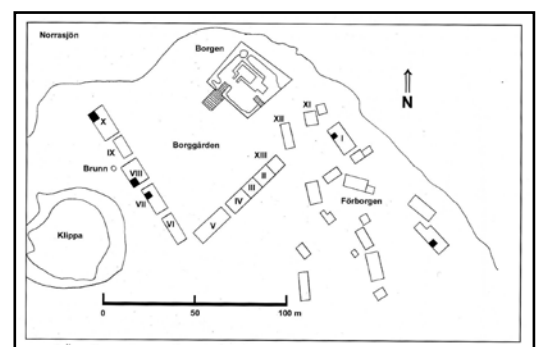
Ruinen efter det medeltida Hultaby slott (Raä 15) i Näsby socken, belägen vid Norrasjön och Emåns utlopp. Murarna konserverades och återuppfördes till betydande del efter undersökningarna på 1930-talet.

Inledning och syfte

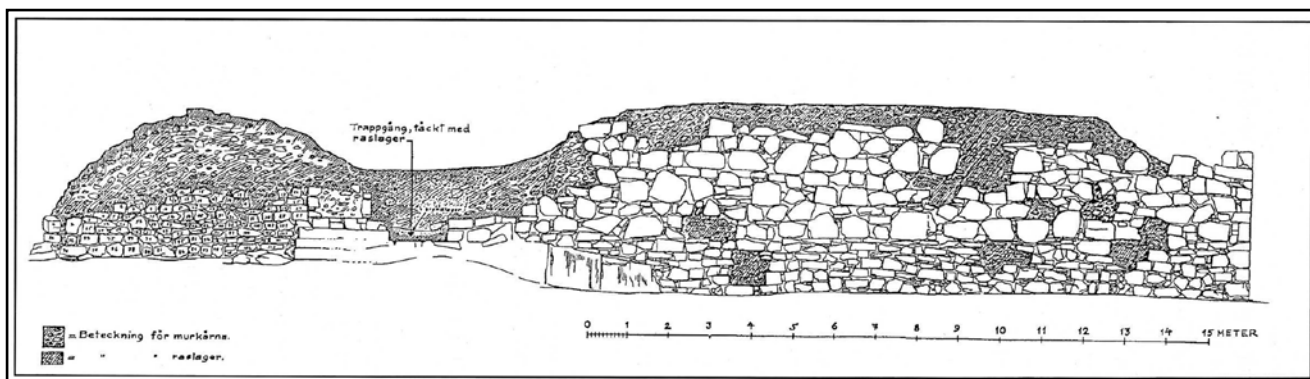
Hultaby slottsruin (RAÄ 15) i Näsby socken utgör en av de ruiner i Jönköpings län som ingår i länsstyrelsens fornvårdsprogram. Anläggningarna har mer eller mindre akuta vårdbehov till följd av bristande underhåll på murverken. Hultaby har partiellt allvarliga skador och är samtidigt välbesökt. Länsstyrelsen har uppdragit åt Jönköpings läns museum att ta fram ett underlag för åtgärdande av de skador som är allvarliga eller riskerar att förvärras. Föreliggande rapport baseras på en mindre arkivstudie och fältundersökning. Den innehåller en kortfattad bakgrund om slottets historia och tidigare konservering samt presentation av skadebild och lämpliga åtgärder. Byggnadsantikvarie Robin Gullbrandsson har svarat för besiktning och rapport.

Bakgrund – historik och restaurering

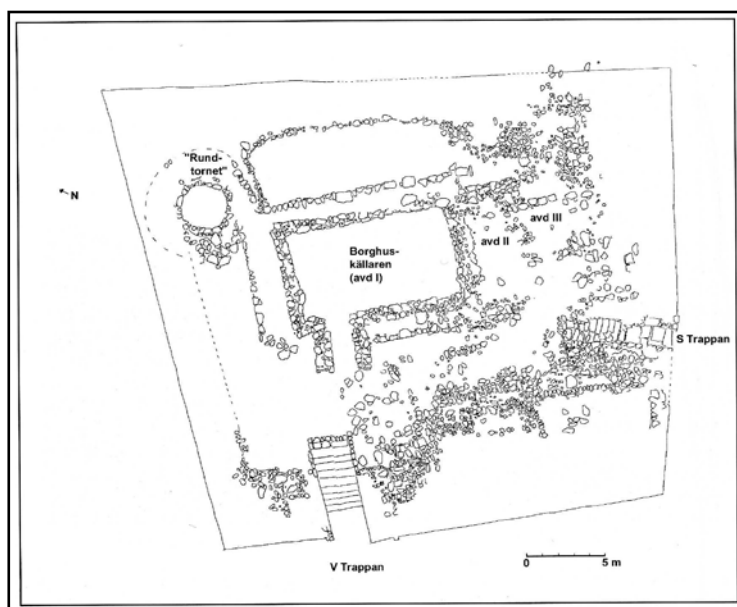
Ruinen efter Hultaby slott ligger på en udde vid Norrasjöns södra sida vid Emåns utlopp. Anläggningen består av resterna efter ett fast hus, sydväst om vilket är en borggård kantad av stengrunderna efter timmerbyggnader. Öster om anläggningen finns spåren av den bebyggelse som utgjorde en slags förborg. 19 byggnader utöver själva borgen har kunnat konstateras samt en brunn. Arkeologiska undersökningar har visat att Hultaby anlades kring mitten av 1200-talet och ägde bestånd i cirka ett sekel innan borgen eldhärjades. Hultaby omnämns första gången i skrift 1353 då godset ägdes av

Borgområdet lämningar. Ur Hansson 2000.

Uppmätningar gjorda av Lars-Erik Bergström i samband med ruinens friläggning och arkeologiska undersökning. Övan sydvästra ringmuren (observera hur omfattande återuppmurningarna sedan varit). Till höger planskiss. Ur Hansson 2000.

riksrådet och jarlen av Orkneyöarna, Erenigle Sunesson Bååt. Troligen brändes borgen under 1360-talets maktkamp i Småland mellan kung Magnus och Albrecht av Mecklenburg. År 1392 donerades Hultaby till Växjö domkyrka.

Borgen utgörs av en naturlig bergsklack som inramats med kraftiga stödmurar och därigenom bildar en kvadrat om ca 30 x 28 m med upp till fem meters höjd. Framför ingången i sydväst finns en 10 meter lång och 6 meter bred trappa av skifferhällar. Intrycket är anslående och förstärker borgens representativa karaktär. Eldstäder saknas helt, varför bostadsfunktionen bör ha funnits i någon av byggnaderna kring borggården. En mindre ingång finns i sydost.

År 1934 igångsattes en arkeologisk undersökning av ruinen och platsen. Initiativet togs av Njudungs fornminnesförening och Riksantikvarieämbetets ombud, löjtnant Torsten Fogelberg. I två år bedrevs friläggning av ruinen av beredskapsarbetare under ledning av amanuens Harald Ohlsson från Historiska museet i Lund.

Några konserveringsarbeten hann då inte genomföras. Sommaren 1936 fortsattes friläggandet av husgrunderna kring borggården och borghuset innanför platåns murar under ledning av amanuens Lars-Erik Bergström. Till sin hjälp hade han 22 man från Vetlanda stad. Arkitekt Erik Lundberg från Riksantikvarieämbetet drog upp riktlinjerna för konserveringsinsatserna. Omfattande restaureringsarbete utfördes på ringmurens sidor åt sydväst, sydost och nordväst. Särskilt västra och östra hörnen blev i det närmaste helt återuppförda, övriga delar kraftigt påbyggda för att återskapa den ursprungliga höjden. Härvidlag användes till murning och fogning ett cementhaltigt bruk med grov ballast. Paradtrappan i sydväst rekonstruerades med kompletterande lokalt skiffer.

År 1938 svarade Riksantikvarieämbetet via Lundberg för att murkrönen försågs med betongplombering, som gjuten platta respektive bruksavjämning, samt grästov. Viss grundförstärkning utfördes, lilla trappan i sydost restaurerades och husgrunderna kring borggården övertäcktes med torv. Arbetena leddes av ämbetets verkmästare Emil Olsson. Återigen ställde Vetlanda stad upp med arbetare. 1943 utfördes fortsatta konserveringsåtgärder i Riksantikvarieämbetets regi med åtta vapenfria värnpliktiga under ledning av Lundberg och Bergström. Främst rörde insatserna borghusets källare och tornkällaren. Från början var tanken att resa skyddstak över dem, men istället lades betong och grästov på murkrönen.

År 1958 skedde begränsade insatser på skadade partier. Njudungs fornminnesförening och Vetlanda stad svarade för arbetena under överinsyn av landsantikvarie Allan Nilsson. Vegetation avlägsnades. Trappan i sydost reparerades och murarna med sina nischer i anslutning till denna. Tornkällaren rensades och nedfallna stenar återmonterades.

Konserveringsarbeten på sydöstra ringmuren sommaren 1936. Fotograf: Lars-Erik Bergström. Ur Hansson 2000.

Del av sydvästra ringmuren med paradtrappan av skiffer, vilken rekonstruerades 1936 med lokalt material.

Västra hälften av sydöstra ringmuren.

Borghusetets källarsockel sedd från väster.

Trots flera partier med öppna fogar så ger murverket ett stabilt intryck utan annan lös sten än en del skärv. Här foto av den nordvästra muren, vilken har en skyddande krönavtäckning av gjuten betong med därpå delvis borteroderad grästorv. Åtgärder bedöms i dagsläget inte som nödvändiga.

Skadebild och åtgärdsförslag

Allmänt

Ringmuren är restaurerad på alla sidor utom den nordöstra och en del av den nordvästra, i övrigt är det en överväxt rasbrant. Murverket utgörs av större block med mindre skärvsten, främst skiffer. Fogar och murbruk är cementhaltigt. På flera ställen är fogarna bortfallna eller sitter mycket djupt, murverket är dock överlag stabilt. Murkrönen är avtäckta med bruksavjämning av cement eller gjutning av betong med grästorv ovanpå. Grästorven är borteroderad från kanterna på nordvästra murens betongplatta. Den är där förankrad i plattan med grov rostfri ståltråd. Hydrauliskt kalkbruk skall användas vid lagningar om inget annat anges.

Trappa i sydväst

Trappan består av skifferhällar lagda i cementhaltigt bruk. Trappsteg nr. 2, 3, 9, 12 och 16 nerifrån har lösa eller försvunna hällar, i allt fem stenar. Lös sten fästes, eventuellt kompletteras med ny skiffer. Höghydrauliskt kalkbruk skall användas.

Ringmur åt sydväst

Västra hörnet: Lös övre hörnsten, denna och stenen därunder säkras och får en bruksavtäckning (höghydrauliskt kalkbruk) för vattenavledning.

Entréns högra sida: Lösa och bortfallna stenar i krönet, dessa säkras respektive återmonteras. Betongavtäckningen är kraftigt vittrad och kompletteras för fullgott skydd och god vattenavrinning.

Till höger om entré: Stenar i krönet sitter löst och enstaka har fallit ned, dessa säkras respektive återmonteras. Flera fogar och skärvsten är lösa eller helt borta på en stor del av murytan. Större hålrum mellan stenar byggs upp med ny skärvsten och fog. Viss vedartad vegetation strax över marknivå avlägsnas.

Södra hörnet: Lös sten i krönet säkras. Flera fogar och skärvsten är lösa eller helt borta på hörnets båda sidor. Större hålrum mellan stenar byggs upp med ny skärvsten och fog.

Ringmur åt sydost

Trappan: Enstaka lösa stenar fästes.

Trappans vänstra sida: Lösa stenar under nisch och i portomfattningens nedre del fästes. Bruksavtäckning görs i nisch för bättre vattenavledning. Komplettering av betongavtäckning ovanpå vänstra portomfattningen.

Trappans högra sida: Nedre stenen i portomfattningen är rubbad ur läge och justeras. Stenen ovanför är lös och fästes.

Mursträckning till höger om porten: En bortfallen sten ur murkrönet återmonteras. Parti med mycket lös eller bortfallen fog och skärvsten lagas.

Mursträckning till vänster om porten: Bortvittrad del av betongavjämning på krön lagas.

Borghusmurar

Nordvästra muren: Bristfällig betongavtäckning med sprickor och bortfall, kompletteras med ny betong och eventuellt grästorv. På yttersidan finns i marknivå ett hål som inte är genomgående, det är oklart om det är en skada. I murens västra ände finns på hörnet en sten som är rubbad ur läge, denna justeras. På insidan har muren flera skador med nedfallna och troligen bortbrutna stenar (varav flera använts som krans till en brasa), hörnet vid ingången till borghuskällaren är värst skadat. Mycket av skolstenen är lös.

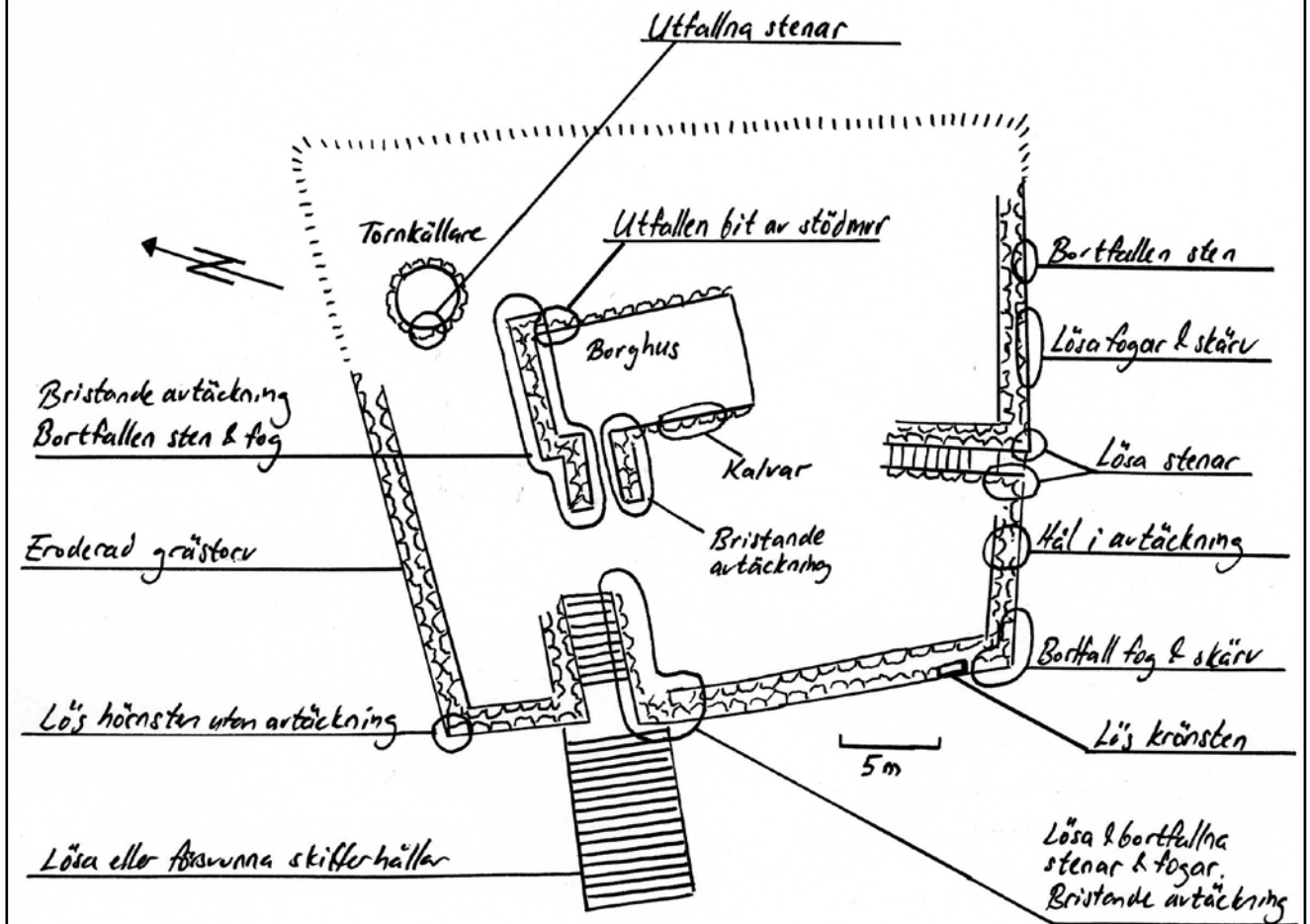
Nordöstra muren (stödmur): I det norra hörnet av borghuset har ett helt stycke av stödmuren kalvat ut och stenar brutits loss ur denna. Denna muras åter i läge och förses med en krönnavtäckning av betong och eventuellt grästorv. Längre österut har ännu ett stycke stödmur rubbats ur läge, men tarvar ingen åtgärd.

Sydvästra muren: Vid ingången är betongavtäckningen sprucken och lagas. En hörnsten är rubbad ur läge och justeras. Stödmuren visar tendens till att kalva i ett helt stycke. En sten i krönet är lös och fästes. Blocken i västra delen av muren är något rubbade ur läge men behöver ingen åtgärd. Krönnavtäckningen utgörs av enbart grästorv. Kompletteras med höghydrauliskt kalkbruk eller bentonit.

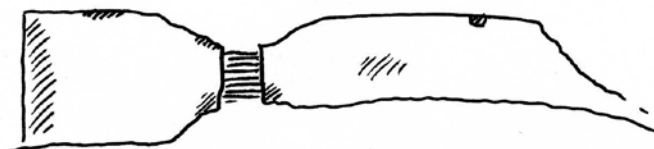
Tornkällare

Tornkällarens stödmur har utfallna stenar i sin västra sida. Dessa återmonteras.

HULTABY SLOTTSRUIN
Skadebild 2/M 2010

SYDVÄSTRA MUREN

SYDÖSTRA MUREN

Bildbilaga

Paradtrappan i sydväst

Exempel på skador på skiffertrappan.

Ringmuren i sydväst

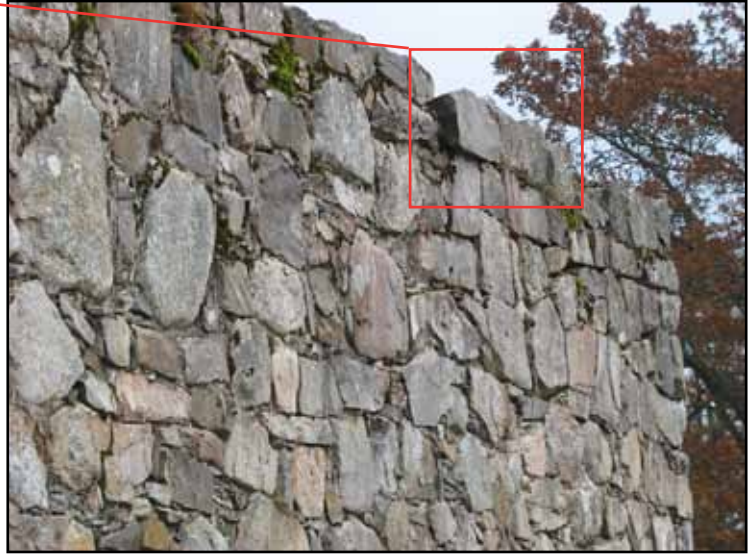
Lös hörnsten i västra hörnet. Till höger i bild murparti med stort bortfall av fog och skärvsten.

Murparti till höger om borgens huvudingång. Längs krönet finns flera lösa och nedfallna stenar. Fogar och skärvsten är likaså nedfallna i stor utsträckning. Avtäckningen med cement är bortvittrad i kanterna och saknas helt delvis.

Lös sten i murkrön nära södra hörnet.

Ringmuren i sydost

Den lilla ingången. Dess vänstra sida har några lösa stenar under nischen och i anslutning till portomfattningen. Ovan lös respektive rubbad sten nederst i den högra portomfattningen.

Ovan: bortfallen sten i murkrön. Till höger: hål i cementavjämning ovanpå murkrön.

Ringmuren i nordväst

Betongavtäckningens grästorg är borteroderad längs kanterna.

Tornkällaren

Utfallna stenar i stödmurens ena sida.

Borghusmurarna

Borghuskällaren från öster.

Bristfällig krönvtäckning av cement på nordvästra muren.

Nordvästra murens insida, norra änden. Nedfallen eller bortbruten sten har hamnat som krans kring en brasa. Mötande stödmur från sydost har kollapsat i ett stycke, markerat med rött.

Borghuskällarens sydvästra stödmur i förgrunden med kalvningstendenser, avtäckning saknas. Markerat med rött är ett parti av nordvästra muren med omfattande bortbrytning av sten.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv.

Tryckta källor

Hansson, M. 2000. *Jarlens residens. Gammal och ny arkeologi på Hultaby borg*. Lund.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 273/2010
Beställare: Länsstyrelsen i Jönköpings län
Fastighetsägare:
Rapportansvarig: Robin Gullbrandsson
Foto: Robin Gullbrandsson
Län: Jönköpings län
Kommun: Vetlanda kommun
Socken: Näsby socken
Fastighetsbeteckning: Hultaby 1:4
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Näsby
6F 3a

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Vid Norrasjöns strand och Emåns utlopp ligger ruinerna efter den medeltida borgen Hultaby. Ruinen undersöktes och konserverades under 1930- och 40-talen och är idag i behov av mindre vårdinsatser för att motverka pågående förfall. Jönköpings läns museum har tagit fram detta åtgärdsprogram.